

σίδιν, τὸν ἐσκότωσε, σὸν τόπον. Μόλις ἔκαμε τὸ κακὸν, καὶ εὐθὺς τὸν ἔπιασσε πικροτάτη μετανόησις. Διὸς τρεῖς ημέρας δὲν εὐγῆκεν ἀπὸ τὸν θάλαμόν του, καὶ δὲν ἦθελεν οὔτε νὰ φάγῃ, οὔτε νὰ πάγῃ οἱ φίλοι του ὅμως τέλος πάντων τὸν κατέπεισαν νὰ ἀναλάβῃ τὸ χρέος τῆς ἀξίας του. Άλλ’ ἔκεινος δὲν φαίνεται νὰ ἀπέφησεν ὅλότελα τὰ παραδοξά του ζητώματα, διοῦ δύσθασαν αἰτίαν εἰς αὐτὸ τὸ φυνικὸν, καὶ εἰς ἄλλας ζημίας, διοῦ μᾶς ἀναφέρουν οἱ ιστορικοὶ του. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡμεν ἀνίκητον τὴν ἀπέχθειαν τῶν Μακεδόνων εἰς τοὺς νέους τρόπους τῆς προσκυνήσεως, καὶ δτι τὸ ἐσοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ μὴν τοὺς Ζητῷ εἰς τὸ ἑζῆς ἀπὸ ὅλους.

Εὐθὺς διοῦ δλόκηρον ὑπέταξε τὸ Βασίλειον τοῦ Δαρείου, ἢ ζέσις τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατακτήσεως τὸν ἐσπρωχνεν, οἵδη εἰς μακρυνώτερα ἐπεχειρήματα. Πρὸς τὰ ἀνατολικούτιν μέρη ἔκειτο ἡ μεγάλη καὶ καρποφόρος Ινδία, καὶ εἰς αὐτὴν ἐκίνησε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὴν ὑποτάξῃ δλόκηρον. Διὰ τὰς προτητερινάς του κατακτήσεις, κάποιον δικαιολόγημα ἡμπορεῖ νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἔχθραν, διοῦ ἐπικρατοῦσε μεταξὺ Ελλάδος καὶ Περσίας. Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ελλήνων, ἢ τουλάχιστον, ἐκείνων τῶν Ελλήνων, διοῦ ἐκατοικουν τὴν Ασίαν, ἵσως ἡτον χρήσιμον τὸ νὰ κολλοθωθῇ ἡ δύναμις τοῦ Δαρείου μολονότι κανεὶς βέβαιας νόμιμος σκοπὸς δὲν ἔζητοῦσε τὴν κατάκτησιν δλοκλήρου τῆς Αὐτοκρατορίας ἔκεινου. Η παροῦσα ὅμως ἐκσρατεία κατὰ τῆς Ινδίας δὲν ἔλαβεν ἀφορμὴν, οὔτε ἀπὸ κάμμιαν ὕβριν, ή ἐνδροχλησιν, παλαιὰν, ἢ νέαν, οὔτε καν ἐσκεπάσθη ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιον πρόφασιν τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης. Ο Αλέξανδρος ἐσπρωξε τ' ἄρματα, πάντα εὐτυχισμένα, ως τὸν μέγαν ποταμὸν Ινδὸν, καὶ πολὺ ἐκεῖθεν ἀκόμη ἄλλ' οἱ σρατιῶται του ἡταν βαρυμμένοις ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ κινδύνους. Ταραχμένοι λοιπὸν ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, δτι ὁ πόλεμος θή-

ἀνανεώνεται γωρὶς τέλος ἀπὸ τὴν ἀγαλίνωτον φιλοδοξίαν τοῦ Αρχηγοῦ τῶν, ἐτόλμησαν νὰ δεῖξουν φανέρᾳ τὴν κακοευχαρίστην τῶν· καὶ ὁ Αλεξανδρος, μολονότι ἔκχριεν ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ μετακινήσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατοῦ, ὑπεχρεώη ὅμως νὰ ἀλλάξῃ σχέδιον. Επέστρεψε πίσω εἰς τὸν Ἰνδὸν, τὸν ὄποιον ἐμελετοῦσε νὰ κατασήσῃ τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ βασιλείου του, καὶ ἐπροχώρησε πλάγια μὲ τὸν δρόμον τοῦ ποταμοῦ ὡς τὸν ἴνδικὸν Ωκεανὸν, ὑποτάσσωντας ὅσους εἴς τὴν δεξιὰν ὅχθην ἀκόμη εύρισκοντο εἰς τὰ ἄρματα.

Τὸ πλέον ἀξιέπαινον μέρος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Αλεξανδρου ἦτο, ἢ ἐπιμέλεια ὃποῦ ἔβαζε διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἔθνων, ὃποῦ ἔκυρίευε· καὶ τὸ μεγάλον του πνεῦμα ἐδείχνετο θαυμαζότατα εἰς τὴν σοφίαν καὶ φρόνησιν τῶν σχεδίων του, διὰ νὰ προξενήσῃ τὴν εὐτυχίαν ἐκείνων, ὡς ἔθνη. Αὐτὸς ὅμως δὲν φθάνει νὰ ζεπλύνῃ τὸ ἔγκλημα τῆς φιλοδοξίας του. Εἶναι ἀδικον, γωρὶς νόμιμον ἔχουσίαν, ν' ἀναγκασθῇ ἐνας ἔθνος, μὲ βίαν καὶ μὲ ἄρματα, νὰ δεχθῇ, ὡς κι' ἐκεῖνο, ὃποῦ ἥμπορεῖ νὰ ἥναι διὰ τὸ καλόν του. Εἶναι σκληρὴ τόλμη νὰ καίῃ, νὰ σκοτώνῃ καὶ ν' ἀρπάξῃ τις, ὅτι ἐνταμώσῃ ἐπάνω εἰς μιὰς ἀπειρον τερεὰν, ἐλπίζωντας, ἂν ἐπιτύχῃ καὶ νικήσῃ, νὰ ἀντιπληρώσῃ ὅλα αὐτὰ μὲ τὰ καλὰ μιᾶς καλλητέρας διοικήσεως. Δὲν ἀνήκει εἰς ἐνας Ηγεμόνα νὰ κρίνῃ, ἂν οἱ γείτονές του θὰ εἶναι εὐτυχέστεροι ὑποκάτω τῆς παρούσης των κυβερνήσεως, ἢ τῆς ἐδικῆς του· μήτε οἱ τόποι του ἥμποροῦ δίκαιαι νὰ ἔξαπλωθοῦν, εἴκω μόνον μὲ τὴν ἐλεύθερην συγκατάθεσιν τῶν νέων του ὑπηκόων· ἢ κάποτε ὅταν, ἀπὸ μιὰν σπάνιον συνδρομὴν περιεσάσεων, ἢ κατάκτησις φαίνεται ἀναγκαῖα διὰ νὰ διαφενδεύσῃ τὸν λαόν του ἀπὸ κίνδυνον ἐπιδρομῆς.

Η ἀπ' ἀρχῆς ἀδικία τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Αλεξανδρου δὲν ξαπλύνεται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς κυβερνήσεως του, ἀλλὰ μόνον ἥμπορεῖ νὰ ὀλιγοσευθῇ, παρατηροῦντες τὴν θλίγην

γῆματὸν τοῦ καιροῦ του, καὶ τὴν δυσυχίαν ὃποῦ εἶχε, τοῦ νὰ λάβῃ βασιλικὴν αἰνατροφήν. Ακόμη καὶ ἀν θεωρήσωμεν τὰς προόδους του μὲ τὸν πλέον ἀριθμὸν τρόπου, δὲν ἥμπαροῦμεν χωρὶς τρομάραν νὰ ἴδωμεν ἐνα παιδὶ νὰ τρέχῃ κατακέφαλα εἰς τὰ ἔργα τῆς καταστροφῆς κι' αἴματοχυσίας, διὰ νὰ τραβίξῃ ἄπεινω του τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. Δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἐκεῖνος ἔδειξε πολὺ πλέον ἐλευθέριον φιλοδοξίαν, καὶ λαμπροτέρους καὶ γενναιοτέρους σοχασμοὺς, ἀπὸ οὐλούς τους ἐπιλοίπους κατακτητάς. Μ' οὐλὴν τὴν ἀπειρον ἔκτασιν τῶν ὑπηκόων Επαρχιῶν, καὶ τὸν ὄλιγον καιρὸν ὃποῦ ἔλαβε νὰ διατάξῃ τὴν κάθε μίαν, ἐδιάλεγε δι' αὐτὰς τους καλλιτέρους αἰωνιατικοὺς, καὶ ὁ ἴδιος ἦτον πάντας ἔτοιμος ν' ἀκούῃ παράπονα, καὶ νὰ παιδεύῃ τὰς καταδυναστείας εἰς τρόπον ὅτι, ἡ Ασία, εἰς τὸν ὄλιγον καιρὸν ὃποῦ ἐκεῖνος ἔβασιλευσε, φαίνεται ὅτι ἀπῆλθε πολὺ περισσότερην γῆσυχίαν καὶ εύταξίαν ἀπὸ τὸ συνειθισμένον της. Εκεῖνος, ἀθεμελίωσε πολλὰς Ελληνικὰς ἀποικίας εἰς διάφορα μέρη, μὲ τὸν διπλοῦν εκοπὸν, ἵσως, νὰ βεβαιώσῃ τὴν ὑποταγὴν τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἐπιταχύνῃ τὸν πολιτεισμόν του. Μὲ προθυμίαν πολλὴν ἐνδυνάμωντε τὸ ἐμπόριον, καὶ πρῶτος ἐσυνέλαβε τὴν ἴδεαν ν' ἀνοίξῃ κοινωνίαν μεταξὺ τῆς Ινδίας καὶ τῆς Εύρωπης. Κοντὰ σὸν σόμα τοῦ Ινδοῦ ὠχυροπείσεν ἐνα τόπον, ως τὸν καθαυτὸ λιμένα καὶ κέντρον τοῦ ἐμπορίου· καὶ ἐκεῖθεν ἐπειμψε σόλον νὰ ἔξετάσῃ τὰ παράλια τοῦ Ινδικοῦ ὥκεανοῦ ως τὸν Περσικὸν κόλπον, καὶ τέλος, νὰ προχωρήσῃ μέσα σὸν κόλπον, ως τὸν ποταμὸν Εύφρατην. Ο σόλος οὗτος τῆς ἀνακαλύψεως ὑπέφερε πολλὰς βάσανα, καὶ ἐνίκησε πολλὰς δυσκολίας· ἀλλ' ἀπετέλεσε τὸ ταξείδι, καὶ ἔλαβεν ὅσας εἰδοποιήσεις ἥμπαροῦσσαν νὰ εὔκολύνουν τὸ φέρσιμον τῶν πραγματειῶν τῆς Ινδίας εἰς τὴν Βαβυλῶνα, καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς Ασίας ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἢ εἰς τὴν Αἴγυπτον·

ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ερυθρᾶς θαλάσσης. Αἱ πραγματεῖαι, καθὼς ἔρχοντο σὴν Λίγυπτον, ἡμποροῦσαν, μέσα ἀπὸ αὐλάκια, νὰ φερθοῦν εἰς τὸν Νεῖλον, καὶ διὰ τοῦ Νείλου νὰ φερθοῦν κάτω σὴν Αλεξάνδρειαν, καὶ ἔκειθεν νὰ διαδίδωνται, ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἰς ὅλην τὴν Εύρωπην· καὶ τὰ δύο αὐτὰ κατεσάβιταιν, καὶ διὰ πολλοῦ διέμειναν, ἀξιόλογα μέσα τοῦ ἐμπορίου. Τὸ πρῶτον ἐβάσαξε, ὅσαν οἱ τόποι τριγύρω τοῦ Εὐφράτου ἦταν ἀνθοῦντες καὶ πλούσιοι· τὸ δευτέρον, ωςπου τὸ τολμηρὸν πνεῦμα τῶν νεωτέρων ταξιδιωτῶν εὔρευ αλλον δρόμον τρίγυρα τῆς Αφρικῆς. Τὸ δευτέρον μέσον τοῦ ἐμπορίου μάλιστα ἐπλούτισε κάθε ἔθνος, ὅπου εἴκεινο ἔλαβε μέρος, καὶ κατέσησε, διὰ πολὺν καιρὸν, τὴν Αλεξάνδρειαν, ώς τὴν μεγαλυτέραν πόλιν τῆς οἰκουμένης.

Προτοῦ κάμη πανιὰ ἀπὸ τὸν Ἰνδὸν ὁ σόλος τοῦ Αλεξάνδρου, αὐτὸς ἄρχισε νὰ κινηται διὰ τὴν Ιερσίαν. Μὲ τὸν σκοπὸν ὅμως τοῦ νὰ προβλέψῃ διὰ τὴν προμήθειαν λαὶ ἀνεσιν τῶν ναυτῶν εἰς τὰ διάφορα σασίματα, δι' ὅλου τὸν δρόμον ἐνὸς ἀγνώσου καὶ ἄγριου παραλίου, ὠδηγήσε μίαν μοῖραν τοῦ σρατοῦ του μέσα ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ καυματώδη ἔρημον, ὅποῦ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ινδίας δι' ὅλον τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ὅποῦ ἐζάλη ὁ τάφος κάθε σρατεύματος, ὅποῦ ώς τότε ἀπεκόπησε νὰ τὴν περάσῃ. Αὐτὸ τὸ κινδυνῶδες πέρασμα, δέγ τὸ ἐτελείωσεν ὁ Αλεξανδρος χωρὶς νὰ χάσῃ πολλοὺς ἀπὸ τὸν κόπον καὶ τὴν δίψαν. Άλλὰ τὰ πνεύματα τῶν σρατιωτῶν ἐβασιώντο ζωηρὰ ἀπὸ τὴν ἀκούρασην καρτερίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὁ ὅπατος ἐμοιράζετο μ' αὐτοὺς ὅλην τὴν κακοπάθειαν· καὶ ἀντὶς νὰ βαδίζῃ μαζὶ· μὲ τὸ ἴππικόν του, καθὼς ἦταν ἡ συγήθεια, ἐπερπατοῦσε πεζὸς μ' ὅλην του τὴν ἀρματωσίαν, ἐπικεφαλῆς τοῦ πεζικοῦ, καὶ μέσ' σὸν καυματώδη ἥλιον. Ετυγε μιὰν φορὰν, ὅταν ὅλοι ὑπέφερναν πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὴν Δίψαν,

τινὲς σρατιῶται νὰ εὕρουν ἔνα μικρὸν ρυάκιον, καὶ γερίζοντες μὲ νερὸν μιὰν περικεφαλαῖαν, τὴν ἔψεον πρὸς τὸν βασιλέα. Οἱ Αλέξανδροι τοὺς εὐχαριστοῦσεν, ἀλλ᾽ εἶπεν, ὅτι δὲν ἔτεργε νὰ εὐχαριστῇ τὴν διήθαντο, ὡς που ὅλον τὸ σράτευμα δὲν ἤμποροῦσε νὰ κάμη τὸ ἴδιον, καὶ πέρνωντας τὸ χέρι τὴν περικεφαλαῖαν ἔγυσε κατὰ γῆς τὸ νερόν. Τὸ ἀπατέλεσμα, λέγουν, ἐτάθη τέτοιον, ὡς νὰ ἔπιαν ὅλος ἀπὸ ἔκστο τὸ νερόν. Μὲ αὐτοὺς τοὺς τρόπους, τὰ σρατεύματα, ἐνδυναμωνόμενα καὶ ἐμψυχωνόμενα μὲ τὸ παραδειγμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν, ἐτελείωσαν τὸν δρόμον των, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν κάρπιμον γῆν, ὃ που ἐνώθησαν μὲ τὸν ἐπίλοιπον σρατού, ὃ ὅποιος ἐτάθη σαλμένος ἀπὸ τὸν ἀσφαλέστερον καὶ εὔκολώτερον δρόμον τῶν ὑψηλοτέρων τόπων.

Η προσοχὴ τοῦ Αλεξανδροῦ τώρα ἐτράφη εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ τοὺς Σατράπας καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς, ὃποιοι εἰς τὴν ἀπουσίαν του ἔκαμαν κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας των, καὶ εἰς τὸ νὰ καλλιτερεύσῃ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ βασιλείου. Μὲ φρόνησιν ἐπροσπάθησε νὰ συστήῃ ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ σβύσῃ, ὃσον ἤμποροῦσε, τὴν ζεχώρισιν μεταξὺ Εὐρωπαίου καὶ Ασιατικοῦ, μεταξὺ κατακτητοῦ καὶ κατακτημένου. Τὰ μέγιστα ἀξιωματα τῆς ἐμπισσύνης καὶ εύνοίας, εύρισκοντο ἀκόμη σὰ χέρια τῶν Μακεδόνων ἀλλὰ, τὰ λοιπὰ διοικητικὰ ἀξιωματα ἐμοιράζεντο μὲ τέτοιον τρόπον μεταξὺ τῶν ἔθνων, ὃποιος ἀπέδειχνε τὴν ἀφιλοκροσωπίαν τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ δώσῃ ἵσην ὑπερσπηγοιν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους του. Τὸ σράτευμά του περιεῖχε πολλοὺς Ασιατικοὺς, γυμνασμένους εἰς τὴν Ελληνικὴν πειθαρχίαν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὅποιος ἐδούλευαν εἰς τὰ ἐκλεκτότερα καὶ λαμπρότερα σώματα, τόσον τοῦ πεζικοῦ, ὃσον καὶ τοῦ ἵππικοῦ. Ενδυνάμωνε τὰς ὑπανδρείας μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος οἱ Αλέ-

ξανδρος, όπου εύρισκετο νυμφευμένος μὲ μίαν Βακτριανὴν Πριγγίπισσαν, ἔκαμε δεύτερον συνοικέσιον μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου. Αὐτὰ δῆμως δέκα τὸ κατόρθωσε χωρὶς νὰ ἐνταμώσῃ ἐναυτιότητας. Η ἐπαρσις τῆς κατακτήσεως, καὶ τοῦ Ελληνικοῦ αἰματος, δὲν κατεδέχεται νὰ συγγενεύεται ἵσια καὶ ξακα μὲ τοὺς αιχημένους Βαρβάρους¹, καὶ μολονότι πολλὰ ἀπὸ πὰ φερσίματα τοῦ Αλεξανδρου ἔδειχναν καθαρὰ δικαίαν ἀφιλοπροσωπίαν, τοῦ εὔρισκαν δῆμως ἄλλα, ὅπου τοὺς ἐφαίνοντο νὰ ὑπερποδῶν ἔχειν τὸ σύνοραν, καὶ νὰ δείχνουν ἀπρεπην προτίμησιν εἰς τὰ διαιλικώτερα φρονήματα, καὶ ὑποτακτικωτέρους τρόπους τῶν ἀνατολικῶν του ὑπηκόων. Ο Πευκέσας, ἀφοῦ ἐγίνη Σατράπης τῆς Περσίας, ἔμαθε τὴν Περσικὴν γλῶσσαν, καὶ εἰς αὐτὴν καθημερὶς ὀμιλοῦσε τὸν λαὸν τοῦ τόπου. Ο Αλέξανδρος δικαίως τὸν ἐπειγοῦσε, καὶ πολὺ ἀδίκως τὸν κατέλεγχον οἱ Μακεδόνες. Άλλα καὶ αὐτὸς παράμοια ἐγδύθη τὸ Μηδικὸν φόρεμα, καθὼς τὸ ἔκαμε προτήτερα ὁ ἴδιος Αλέξανδρος² καὶ δι' αὐτὸν ἐκακολόγησαν δίκαια καὶ τὸν Βασιλέα, καὶ τὸν Σατράπην. Μανθάνωντας τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἥθη τῆς Περσίας, ὁ Πευκέσας ἡμπαροῦσε μὲ ἵσην εὐκολίαν, καὶ εὐγένειαν γὰρ ὄμιλήσῃ καὶ πρὸς τοὺς Ασιατικοὺς καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους. Μὲ τὴν ἀλλαγὴν δῆμως τῆς φορεσιᾶς, ἐφαίνετο, ὅτι ἀρνεῖτο τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, καὶ ὅτι ἐποθοῦσε νὰ γομίζεται περισσότερον ὡς Πέρσης, παρὰ ως Μακεδών. Τὸ κακοφάνισμα ὅπου ἔδωκεν ὁ Αλέξανδρος, ὅταν ἐδέχθη τὰς συνηθείας τῆς Ανατολῆς, ξανεξύπνησε, ἐπειδὴ δὲγ ἐμπόδισε τὸ ἴδιον φέρσιμον τοῦ ἀξιωματικοῦ του. Ολαὶ αὗται αἱ αἰτίαι τώρα αὔξησαν τὸ δικδιδόμενον μαυρμούρισμα, ὅτι ὁ Αλέξανδρος ὑπέταξεν, οὐχὶ τὴν Ασίαν σὴν Ελλάδα, ἀλλὰ τὴν Ελλάδα σὴν Ασίαν³ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐζάθη, κινδυνώδης σάσις, καὶ ἡ ὄλοκληρη δραπέτευσις ὅλων τῶν Μακεδόνων ἀπὸ

τὸ σράτευμα. Αὐτὴν τὴν γένεσιν μολοντοῦτο κατεπλκκώθη ἀπὸ τὴν δραστηριότηταν καὶ εὐγλωττίαν τοῦ Αλεξάνδρου, καὶ τὴν ἄπειρον προσωπικὴν αἰγάπην, ὅποῦ τοῦ εἶχαν οἱ σρατιῶται.

Τὸ ἐπίλοιπον τῆς ὀλίγης ζωῆς του· τὸ ἔξοδευσεν μάλιστα εἰς τὴν καλλιτέρευσιν τῆς Βαβυλῶνος, τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως τῆς Βαβυλωνίου, Χαλδαϊκῆς, ἣ δευτέρας Ασσυριακῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὅποιαν ἐπροτίμησεν ως καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως του, ἀπὸ τὰ Σουζα, ἢ τὰ Εχθάτανα, τὰς καθέδρας τῶν Ιερεσικῶν καὶ Μηδικῶν ἐπαρχιῶν. Αἱ αἰτίαι αὐτῆς τῆς προτιμήσεως ἦταν δύω λόγιων· μιὰ πλειτατήτη καὶ καρπιμωτάτη πεδιάδα, καὶ δύω μεγάλοι ποταμοί, ὁ Εὐφράτης καὶ δ. Τίγρης, σὴν δχθην ἐνὸς τῶν ὅποιων ἦτον ἡ πόλις κτισμένη, ἐνῷ μὲ τὸ μέσον τοῦ ἄλλου εἶχε κοινωνίας πολλὰς ἀπὸ πολλότατα αὐλάκια, κατέσταιγκν τὴν Βαβυλῶνα τόπον ἀρμοδιώτατον ναὶ θρέψῃ τὸ μέγα πλῆθος, ὅπου εἰς αὐτὴν ἐσυνάζετο, καὶ ίκανὸν δι' ὅλους τοὺς σκοποὺς τοῦ ἐμπορίου, τόσον μὲ τὸ ἐσωτερικὸν, ὃσον καὶ μὲ τὰ ξένα. Ήτον προσέτι γροπιμωτάτη διὰ τὴν κεντρικήν της θέσιν, καὶ μᾶλιστα διότι ἦτον πλησιέσερη, πάρα τὰς ἄλλας καθέδρας, μὲ τὴν κατώτερην Ασίαν, καὶ τὴν Εὐρώπην. Η Βαβυλωνία, καθὼς καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἐχρεώτει ὅλην τὴν ὑπερβολικήν της καρπιμότητα σὰς πλημμυρᾶς τοῦ ποταμοῦ της· καὶ διὰ νὰ βαλουν εἰς τάξιν τὰς πλημμύρας, οἱ παλαιοὶ Μονάρχαι κατεσκεύασαν αὐλάκια, προχώματα, καὶ διαφόρους ἄλλας μεγάλας ἐργασίας. Αὐτὰς ἐμισοχαλάσθησαν ὑπεκάτω τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, Βασιλέων, οἱ ὅποιοι οέχατοίκουν τὰς ἀνωτέρω ἐπαρχίας, καὶ εἰς κάποιον τρόπον ἀμελοῦσαν τοὺς Βαβυλωνίους· ἄλλ' ὁ Αλέξανδρος ἐβάλθη μ' ὅλα του τὰ δυνατὰ νὰ τὰ ἐπισκευάσῃ, καὶ μὲ ταχύτητα μετεκόμιζε τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν εἰς τὴν παλαιάν της καρπιμότητα καὶ εἰτυγίαν, ὅπότε, εἰς τὸ δεύτερον καλοκαῖρι τῆς διατριβῆς του

τὴν Βαβυλῶνα, ἐνῷ ἐπιστάτοις τὰς ἔργασίας μὲ τὴν συνειθισμένην του ἀκουρασίαν, καὶ ἀφροντεσίαν τῆς προσωπικῆς του ἀσφαλείας, εἰς ἓνα ξέσκεπτον πλοιάριον μέσα τὰ ἀνυγιῆ ισάμενα νερά, ἐπιασε θέρμην, καὶ μετ' ὅλιγας ημέρας ἀπέθανεν, εἰς τὸ τριακοσὸν τρίτον ἔτος τῆς ηλικίας του. Τινὲς ίσοριχοὶ εἶπαν, ὅτι ἡ ἀρρώσιά του κατεσάθη θανατηφόρος ἀπὸ ἀκρασίας· καὶ εἰς τὸ μετέπειτα, διεσπάρθη φήμη ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἡ ὃποια ἀπέδιδε τὸν θάνατόν του εἰς φαρμάκῳ. Αλλὰ καρμία ὅπ' αὐτὰς τὰς φωνὰς δὲν βεβαιώνεται ἀπὸ τὰς ἀξιοπιστέρας διηγήσεις, ὃποις ἀναφέρονται περὶ τοῦ θανάτου του (Π. Χ. 323).

Εἰς τοὺς ὑσέρους χρόνους τοῦ Αλεξάνδρου, ἡ Ελλὰς ἦτοι τὸ περισσότερον ήσυχη, καὶ ὅλιγα ἀξιόλογα εἰς αὐτὴν συνέβησαν, ἔξω μόνον ἀπό τινας φατριαστικὰς διαφωνίας εἰς τὰς Αθήνας. Απὸ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, ὅταν αἱ διαφωνίαι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν πόλιν τῶν Αθηνῶν, ὁ Κτησιφῶν ἐπρόβαλε ψήφισμα νὰ τιμήσουν τὸν Δημοσθένη μὲ χρυσοῦν σεφάνι, διὰ τὰς μεγάλας δημοσίας ἐκδουλεύσεις του. Αφοῦ ἐψηφίσθη τὸ σεφάνι, ὁ Αἰσχύλος ἐκατηγόρησε τὸ ψήφισμα, ὡς ἄτακτον κατὰ τὸν τρόπον, καὶ ψευδὲς κατὰ τὴν ἔκθεσιν. Εἶπε, ὅτι τὸ ψήφισμα ἔγινεν, ἐνῷ ὁ Δημοσθένης ἦτον ἀποκριζόμενος διὰ ἓνα ἀξιωματικὸν ὅποιον εἶχε, καὶ ὁ νόμος πατρικὰ ἐμπόδιζε νὰ μὴν σεφανώνεται κανεὶς, ἐνῷ εἶχε νὰ δώσῃ τινὰ λογαριασμὸν διὰ αὐτὸν τὸ ἀξιωμάτου. Αὐτὸν ἐψήφιζε νὰ δοθῇ τὸ σεφάνι εἰς καιρὸν καὶ τόπον διαφορετικὸν, ἀφότι ὁ νόμος ἐδιώριζε· καὶ ἐκήρυττεν, ὅτι ἐπρεπε τὸν Δημοσθένη ἀμοιβαῖ διὰ μεγάλας ἐκδουλεύσεις, ἐνῷ τὴν αλήθειαν ἐκεῖνος ἐπρεπε νὰ παιδευθῇ διὰ κάκισον φέρτιμον. Επάνω σ' αὐτὰ τὰ δίκαια ὁ Αἰσχύλος ἐγκάλεσε τὸν Κτησιφῶντα, ὃποιος ἐπρόβαλε τὸ ψήφισμα, καὶ ἐζητοῦσε νὰ τὸν ζημιώσουν μὲ πενήντα τάλαντα (ὡς 10,000 Λίρας σερλίνας). Αφοῦ ἀρχίσει αὐτὴ ἡ κατηγορία, μετ' ὅλιγον περη-

μελήθη, καὶ ἀπεκοιμῆθη διὰ πολλοὺς χρόνους, ὥς του εἰς
τέλος, ἐνῷ ὁ Αλέξανδρος ἐπολεμοῦσε σὰ Ανατολικὰ τῆς
Ασίας μέρη, ἔξαναπικάθη πάλιν, ώς ἔτοιμη μέθοδος νὰ
κυττηθούν τὸν Δημοσθένην, ὅπου τότε ἐπρώτευε σὰς Αθή-
νας. Οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίνου διὰ τὴν κατηγορίαν, καὶ τοῦ
Δημοσθένους διὰ τὴν διαφένδευσιν, εἶναι τὰ καλλίτερα πο-
νήματα τῶν δύω τούτων φητόρων, καὶ μάλιστα ὁ δεύτερος
λόγος, ὄνομαζόμενος, ὁ περὶ Στεφάνου, ἡμπορεῖ μόνον
αὐτὸς νὰ ἀποδείξῃ τὸν Δημοσθένην, ώς μέγιστον τῶν φητόρων.
Τὸ ὅτι τὸ ψήφισμα δὲν ἦταν κατὰ τὴν πρέπουσαν μέθοδον,
αὐτὸς ἀπεδείχθη ἀλλ' αὐτὸς, καὶ οἱ χριταὶ καὶ οἱ νομικοὶ τὸ
ἔσογκάζοντο ζήτησι γ πολὺ ἀσήμαντον, ώς πρὸς τὴν σύγκρι-
σιν τοῦ χαρχτῆρος τῶν δύω αὐτῶν φητόρων, καὶ τὴν ὠφέ-
λειαν τοῦ συστάτος τῆς πολιτικῆς τοῦ καθενός των.

Ο Κτησιφῶν ἀπελύθη, καὶ ὁ κατάγορος, ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυ-
γε νὰ λάβητὸ πέμπτον ἀπὸ τὰς ψήφους, ἐπρεπε νὰ πλη-
ρώσῃ βαρεσὰν ζημίαν· ώς ἐδῶ, ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζε τὴν δύ-
ναμιν τῆς εὐγλωττίας, ἢ τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἐναντίου του.
Μὴν ἡμπορῶντας νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν, ἢ ἵσως μὴ θέλων-
τας νὰ ζῆ υποκάτω τῶν θριαμβευόντων ἐχθρῶν του, ἀφοσε
τὰς Αθήνας, καὶ ἐτραβίχθη εἰς τὴν Ρόδον.

Ολίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αλεξάνδρου, καὶ ὁ ἕδιος
Δημοσθένης ἐξάλθη εἰς ἔξορίαν· αἱ περισάσεις, ὅπου τὸν ἐφε-
ρχν εἰς τοῦτο, ἦταν αἱ ἐφεξῆς. Ο Αρπαλος, παλαιὸς καὶ ἡγε-
πημένος φίλος τοῦ Αλεξάνδρου, ἀφοῦ ἐδιωρίσθη Σατράπης
εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βαβυλῶνος, καὶ Θησαυροφύλακς τοῦ
μεγαλητέρου μέρους τοῦ βασιλείου, ἐκάμε τόσην μεγάλην
κατάχρησιν αὐτῆς τῆς ἐμπιστοσύνης, ὅπου εἰς τὴν ἐπιερο-
φὴν τοῦ Βασιλέως ἤναγκάθη νὰ ἐπαναστήσῃ, φοβούμενος
μὴν παιδευθῆ. Εσύναξεν ἐξ γιλιάδας σρωτιώτας, καὶ μὲν
ἔφθασε σὴν Λακωνικὴν, μὲ τὴν ἐλπίδα ἵσως, νὰ κατα-
πείσῃ τοὺς Λακεδαιμόνας ν' ἀνανεώσουν τὴν κατὰ τοῦ Αλε-

ξάνδρου ἔχθραν τους· ἀλλ' ἔχει, μὴν ἐπιτυχαίνωντας ὑποσήρι-
ξιν, ἐκίνησε μὲ τὸ σράτευμά του· καὶ ἐπῆγε σὰς Αθήνας, ὡς
ἰκέτης· ἔχωντας ὅμιλον μαζῆτού μεγάλην ποσότητα χρημά-
των, τὴν ὑπόθεσίν του τὴν ἐναγκαλίσθησαν πολλοὶ μεγάλοι
ῥήτορες, ἔγνοι τῆς Μακεδονίας· καὶ ὁ ἴδιος Δημοσθένης,
ὅποῦ κατ' ἄρχας ἔζεκεν ὅπισσω, κατεπείσθη γὰρ τὴν ἐναγκα-
λίσθη· ἀλλ' αὐτῷ ἀπέτυχε· οἱ Αθηναῖοι, ἐστάθησαν πιστοὶ εἰς
τὰς συνθήκας ὅποι εἶχαν· καὶ ὁ Αρπαλος, ὑποχρεωθεὶς
ν' ἀφήσῃ τὰς Αθήνας, ἐπῆρε τοὺς στρατιῶτάς του στὴν
Κρήτην, καὶ ἔκει ἐδολοφονήθη. Εἰπώθη λόγος, ὅτι τὸ χρυσά-
φι του ἐδιαμοιράσθη ἀφθονίᾳ μεταξὺ τῶν φίλων του σὰς Αθή-
νας, ὅθεν ἐκινήθη κατηγορία ἐναντίον τοῦ Δημοσθένους καὶ
τῶν συντρόφων του, ὡς νὰ ἐδωροδοκήθησαν διὰ νὰ παρασύ-
ρουν τὸν λαόν. Οἱ Δημοσθένης, εύρισκωντας τὴν ὄρμὴν τοῦ
λαοῦ μεγάλην ἐναντίον του, καὶ ἐπιθυμῶντας ἵσως νὰ κρι-
θῇ ἀπὸ ὅλιγώτερον ἐμπαθὲς κριτήριον, ἀπηλαυσε ψήφισμα,
νὰ ἀναφέρῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν Αρειον Πάγον. Εκεῖνο τὸ
κριτήριον ἀποφάσισεν ἐναντίον του, καὶ αὐτὸς, καταδικασθεὶς
εἰς ζημίαν πενήντα ταλάντων, ἐτραβίχθη εἰς τὴν Αἴγιναν.

Η ἐποχὴ τοῦ Αλεξάνδρου καὶ τοῦ Φιλίππου εἶναι ἀξιοση-
μείωτη, ὅχι μόνον εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν
φιλοσοφικὴν ισορίαν τῆς Ελλάδος· καὶ εἶναι πρᾶγμα εὐχά-
ριστον ν' ἀφήσωμεν τώρας ἔκεινα τὰ δύω μεγάλα εἰδῶλα τοῦ
χυδαίου λαοῦ, δηλ.: τὴν ὄρμὴν τοῦ κατακτητοῦ, καὶ τὴν
ὄξυτητα καὶ ἀγχίνοισαν τοῦ πολιτικοῦ, καὶ νὰ θεωρήσωμεν
πλέον ἀνεγκλήτους πρασπαθήσεις, καὶ πλέον σαθεροὺς θριάμ-
βους. Οἱ Αθηναῖοι ὀγλίγωρα μετενόησαν, ὅτι ἐθανάτωσαν
τὸν Σωκράτην· καὶ τόσον γενικὸς ἦτον ὁ θαυμασμὸς δι' ἔκει-
νον τὸν ἔξαίρετον ἄνδρα, ὡς ε σχεδὸν ὅλοι οἱ μετατάτα φι-
λόσοφοι ὠμολόγησαν τὰς διδασκαλίας ἔκεινου, ὡς τὴν πηγὴν
ἀπὸ τὴν ὃποιαν ἔπερναν τὰς δόξας των. Τὴν ἀφρούτισίαν
ἔκεινου, ὡς πρὸς τὴν ἔξωθεν θεωρίαν του, καὶ τὴν ὑπομονὴν του

εἰς τὴν κακοπάθειαν, τὰ ἐμιμήθη ὁ μαθητής του Αντισθένης. Άλλ' ἔκείνην τὴν εἰλιξρινῆ ἀδιαφορίαν, ὅποι ἔδειχνεν ὁ διδάσκαλος εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, ἔξω ἀπὸ τὴν θεικὴν καὶ πνευματικὴν ὑπεροχὴν, καὶ ἀπὸ τὴν ἕστην ξετίμωσιν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς, εἴτε αὐτοὶ εὑρίσκοντο ἐνδυμέναι εἰς τὰ κουρελια, ἢ εἰς πορφύρας, ὁ μαθητής τὴν κατέστησε μιὰν ὑπερήφανον ἐπίδειξιν πτωχείας. **Ο Αντισθένης** ἦτον ἡ κεφαλὴ μιᾶς αἱρέσεως, ὃποι ἐκαυχᾶτο ω̄ μὴν ἔχῃ καμμιᾶς λογῆς προλήψεις, καμμιᾶς λογῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, καὶ νὰ ζῇ μὲ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ καθαροῦ ὄρθιου λόγου, χωρὶς νὰ τὴν μελλει διὰ τὰς συνθείας, ἢ τὰς γνώμας τῶν ἀνθρώπων. Άλλ' ἔκεινοι, ὃποι ἐπαίρονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν σοχασμῶν των, πολλάκις ἀπατῶνται τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν κλίσιν τους διὰ τὰ παράδοξα, ὃσον οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὰς προλήψεις των. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Αντισθένους ἐπεριγελαῦσαν ὃσους ἐπεζήριζαν τὴν εὔδαιμονίαν των εἰς τὰ πλούτη, μολοντοῦτο οἱ ίδιοι, ἐπίστης ὑπερηφανεύοντο, ὅτι ἐφαίνοντο οὕτω βρωμεροὶ καὶ γυμνοί· καταφρονοῦσαν ὃσους ἔζουν κατὰ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, καὶ ὅχι κατὰ τὰς ἐδικάς των, καὶ ἐσπρωχναν αὐτὰς τὰς ἴδεας των εἰς τέσσον, ὥσε νὰ μὴν φυλάττουν συζολὴν, οὕτε διὰ τὰ πράγματα τὰ πλέον φυσικὰ, ἢ ἀναγκαῖα. Ομιλοῦντες περὶ τῶν ὑποθέσεων, μεγαλειοτήτων καὶ ἡδονῶν τοῦ κόσμου, ἐσυνείθιζαν μίαν σατυρικὴν φαρμακάδα, ὃποι ἐμύριζε περισσότερον χηλὴν, παρὰ φιλοσοφικὴν περιφρόνησιν. Διὰ τὸν ἀγροῦκον καὶ ἀμελη, μένον τρόπον τῆς ζωῆς των, καὶ τὴν δηκτικότητά των εἰς ὅλα, ἐγνωρίζοντο μὲ τὸ ὄνομα, Κυνικοὶ Φιλόσοφοι. Άπ' αὐτὸ τὸ τάγμα ἦτον καὶ ὁ περιβόητος Διογένης.

Αξιολογώτεροι πολὺ εἶναι ἔκεινοι οἱ φιλόσοφοι, ὃποι ἀνεθράφησκαν εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ Πλάτωνος δηλ: οἱ Ακαδημαϊκοὶ, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς Σπεύσιππον, τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Πλάτωνος, καὶ Ξενοκράτην τὸν Χαλκηδόνιον· καὶ οἱ περιπτητικοὶ, οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Αριστέλους, ὁ ὄπων ἐγεννήνη εἰς τὰς

Στάγειρα, Ελληνικὴν πόλιν τῆς Μακεδονίας. Οἱ πρῶτοι ἐλα-
βάντὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν Σάλαν καὶ τὰ περιβόλια τοῦ Ακαδήμου,
ὅπου ὁ Πλάτων, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Σπεύσιππος, ἐσυνείθιζαν
νὰ διδάσκουν· οἱ δεύτεροι, ἀπὸ τὸν τρόπον ὅποῦ ὁ Αριστο-
λῆς ἐλεγε τὰ μαθήματά του, ἐνῷ ἐπεριπάτει εἰς τοὺς κήπους
τοῦ Λυκείου. Αἱ δόξαι καὶ τῶν δύω ἥταν σχεδὸν αἱ ἴδιαι,
ἐπειδὴ, μολονότε οἱ Αριστοτέλης συχγὰ ἐναντιεῖται τοῦ διδα-
σκάλου του Πλάτωνος, τὸ κάμνει ὅμως αὐτὸ εἰς τὰ ὑποκεί-
μενα περὶ τῶν ὅποίων οἱ Ακαδημαϊκοὶ, ἡ πολὺ δὲν ἐφρόντι-
ζαν, ἢ οὐλόκληρα τὰ ἀφηναν· ἀλλ' ἡ διαφορὰ τοῦ χαρακτῆ-
ρος τῶν διδασκάλων ἔκαμε καὶ διάφορα ἀποτελέσματα γοὺς
μαθητάς. Μεταξὺ πολλῶν ἐνδόξων ὑποκειμένων τῆς Ακα-
δημίας κανένα δὲν ἤμπορεσε νὰ φθάσῃ τὸν Σωκράτην καὶ
τὸν Πλάτωνα· ὁ πρῶτος τῶν ὅποίων ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ,
ὅτι, ἥταν ὁ Χρησμὸς· τῶν Δελφῶν τὸν ὡνόμαζε τὸν
Σοφώτατον τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ προήρχετο, ἐπειδὴ ἀτός του
ἥξευρεν, ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἐξοχάζοντο, ὅτι
ἥξευραν πολλά. Αὐτοὶ οἱ λόγοι ἔξηγήθησαν ἀπὸ πολλοὺς ὡς
νὰ ἀνοιγαν τὸν δρόμον εἰς ἓνα παγκόσμιον σκεπτισμόν, ἀλλ'
εἶναι φανερόν, ἀπὸ τὴν γενικὴν ἴδεαν τῆς ὅμιλίας τοῦ Σω-
κράτους, ὅτι ἐκεῖνος ἐννοοῦσε μᾶλλον νὰ προξενήσῃ εἰς τοὺς
μαθητάς του τὴν ὑπομονητικὴν συζήτησιν τῆς ἀληθείας,
τὴν πρέπουσαν δυσπιεσίαν εἰς τὰς ἴδιας των κρίσεις, καὶ τὴν
θέλησιν καὶ προθυμίαν νὰ ἐπιδιορθώνουν τοὺς ποθεινοτέ-
ρους των συλλογισμούς, ἀν περαιτέρω ἔξετάσις τὸ κατίσαινεν
ἀναγκαῖον. Οπως κι ὃν ἐννοοῦθῇ αὐτὴ ἡ ἀπόφασις, σημαδεύει,
καὶ εἰς ἐκεῖνον ὅποῦ τὴν ἔξεφώνησε, καὶ εἰς ἐκεῖνον ὅποῦ μὲ
ἔπαινον τὴν ἀναφέρει, διάθεσιν πολὺ διαφορετικὴν ἀπ' ἐκεί-
νην τοῦ Αριστοτέλους, τοῦ ὅποίου ἡ ἀπειροσ καὶ πολυειδῆς
μάθησις, καὶ θαυματῇ ὀξύτης καὶ ἀγγίνοια, ἥταν ἐνωμέναι μὲ
κάποιον δογματικὸν χαρακτῆρα, καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ
δώσῃ εἰς κάθε ὑποκείμενον, περὶ τοῦ ὅποίου κατεγίνετο, μίαν

μορφὴν ἐπιτημονικῆς ἐντελείας. Απὸ τοῦτο προέργεται, ὅτι
αὐχαλὰ ἡ προσωπικὴ φύμη τοῦ Αριστέλους ἦτον σχεδὸν
ἀπαράμιλλος, τὸ συολεῖόν του δὲν εἶγε τόσον μεγάλους ἀν-
δρας, ὃσους τὰ ἄλλα, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι τῶν Ελληνο-
κῶν φιλοσόφων εἰς τοὺς μετέπειτα καιροὺς, ἥτον ἀπ’ τὴν
Ακαδημίαν, ἢ ἀπὸ τὰ κλαδιά της. Επειδὴ, μεταταξὶ τῶν
ἐπαδῶν τοῦ Αριστέλους, καλλητέρευσις πάντοτε ἀργοκατοῦ-
σεν διὰ τὴν ἴδεαν, ὅτι εἰς τὰ ἔκεινου συγγράμματα εὔρισκετο
ἐντελὲς σύσημα ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, αὐτὸν κατέ-
τρες τοὺς μαθητάς του νὰ εὐχαριστῶνται μόνον νὰ ἔξηγοῦν
καὶ νὰ διδάσκουν τοὺς συλλογισμούς του, χωρὶς νὰ τοὺς ξε-
διαλίζουν περαιτέρω, ἢ νὰ εξετάζουν τὰς ἀποδείξεις τῆς
ἀληθοσύνης των· καὶ κάποτε τοὺς ἀσήκωντες τὴν θέλησιν τοῦ
νὰ εξετάσουν μιὰν ἀμφίβολην γνώμην τοῦ διδασκάλου των,
μῆπως χαλερώνοντες μιὰν μοναχὴν πέτραν ἀπὸ τὸ θολόκτισον
κτήριον τοῦτο, ξελυθῆ καὶ ἀδυνατίσῃ ὅλοκληρον.

Τὰ σφάλματα ἵπως τοῦ Αριστέλους, ἐπίσης μὲ τὰ προ-
τερήματά του, ἐσύντρεξαν νὰ θεμελιώσουν ἐκείνην τὴν ὑπερβο-
λικὴν ἐπίρροιαν τὴν ὅποιαν τὰ συγγράμματά του ἔχαίροντο
διαφόρους αὐῶνας, καὶ μεταξὺ ἔθνῶν τόσον μακρυσμένων τὸ
ἔν’ ἀπ’ τὸ ἄλλο, καὶ εἰς τὰ ὅποια τὸ ὄνομά του ἐπροφέρετο
σχεδὸν μὲ εἰδωλολατρικὸν σέβας. Εκεῖνος ἦτον, μολοντοῦτο,
ἀνθρωπὸς μὲ νοῦν μεγαλωτάτης ἐκτάσεως καὶ ὁζύτητος, ὁ
πατὴρ τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς, ὁ αἵγιώτατος ἀπὸ ὅλους τοὺς
θεωρητικοὺς πολιτικοὺς Ελληνας, ὁ ἀγχιγούσατος καὶ περίερ-
γος παρατηρητὴς ὅλων τῶν ἀξιολόγων φαινομένων, τόσον
τοῦ ὑλικοῦ ὅσαν καὶ τοῦ νοητικοῦ κόσμου. Προσπαθῶν-
τας ν’ ἀποδείξῃ τὴν συμπερασματικότητα τῶν ἐπιχειρημά-
των, τὰ περὶ τούτου τῆς λογικῆς του συγγράμματα, μολονότε
δὲν ἔχουν ὅλην τὴν φιλοσοφικὴν ἀκρίβειαν, εἴναι ὅμως ἀξιο-
θαύμασα ως μία κατάταξις τόπων, ὅποιους τὰ ἐπιχειρή-
ματα ἡμποροῦν νὰ δεγθοῦν, καὶ τῶν συνθηκῶν τῶν αὖτα-

γκαίων νὰ τὰ κατασήσουν συμπερασματικά. Η δύναμις ὅπου εἶχε, τοῦ νὰ δίδῃ συσηματικὴν διάταξιν σὰς ίδεας, ἥτον ἀληθινὰ ὑπερθαύμαξη· καὶ αὐτὸ τὸ προτέρημα ἀγαποῦσε νὰ τὸ μεταχειρίζεται μὲ μεγάλην ὑπερβολὴν. Αὐτὸ μᾶλιστα φαίνεται εἰς τὰ ηθικά του, ἀναγινώσκοντας τὰ ὅποια, μᾶς γεννᾶταις ή ίδεα, ὅτι ἐνῷ ὁ Πλάτων διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους πῶς νὰ αἰσθάνωνται καὶ νὰ ἐνεργοῦν, ὁ σκοπὸς τοῦ Αριστοτέλους εἶναι μᾶλλον νὰ τοὺς διδάξῃ, πῶς νὰ προσδιορίζουν καὶ γὰ διατάττουν τὰς πράξεις των. Εἰς τὰ ἀφηρημένα ὑποκείμενα, καὶ μᾶλιστα τὰ ηθικὰ, τοῦ λείπει ή ζωηρότης, καὶ ἀκρίβεια τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Πλάτωνος, καὶ διὰ τοῦτο, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον ὄμως περὶ τοιούτων ὑποκείμενων εἶναι κάπως ξηρὸς καὶ γυμνός. Αὐτὸς μᾶς δεύχνει τὴν συνάφειαν, καὶ διορθώνει τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διάταξιν· ἀλλὰ δὲν συντρέχει πολὺ ἡ ἀνοίξῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τὴν ἀληθειαν. Εἰς ὅσα ὑποκείμενα ὄμως, ή ἔξωτερη παρατήρησις δίδει ὅλην εἰς τὸν λογισμὸν νὰ ἐνεργήσῃ, ἔχει τὸν εὑρίσκομεν ἀληθινὰ μέγαν· καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον περισσότερον εἶναι πυλυειδεῖς καὶ δύσκολαι αἱ παρατηρήσεις, ὅπου χρειάζονται εἰς τὴν ἔξέτασιν. Καὶ εἰς τοῦτο, εἶναι τόσον ἀνώτερος, ὃσον ὁ Πλάτων εἶναι, ὃ, που τὸ διδόμενον, καὶ ὁ τρόπος τοῦ συλλογισμοῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν νοῦν. Άλλὰ κατὰ δυσυγίαν δὲν εἶναι τοῦτα τὰ μέρη τῶν συγγραμμάτων του, ὅπου ἐνησχόλησαν τὸν νοῦν τῶν πολλῶν του λατρευτῶν· καὶ διὰ τοῦτο, εἰς ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ὅτεν τὴν αὐθεντίαν του τὴν ἐσεβάζοντο μὲ κλεισμένα μάτια, μολονότι τὰ συγγράμματά του συχνὰ ἐρέθιζαν κάποιαν πνευματικὴν ἐνεργητικότητα μεταξὺ ἐκείνων, τῶν ὅποιών ὁ νοῦς δὲν εὔχαρισεῖτο νὰ μνέσκῃ κοιμισμένος σὴν ἀμάθειαν, αὐτὰ συγνάχις ἐπαράσυραν ἐκείγην τὴν πνευματικὴν ἐνεργητικότητα εἰς ἀνωφελεῖς λεπτολογίας, καὶ ματαίας λογοτριβίας.